

ПРВА ЈУГОСЛОВЕНСКА ИЗЛОЖБА**Извештај изложбеног одбора**

Околности у којима је 1904. у Београду остварена Прва југословенска уметничка изложба¹ поуздано тумачи мноштво докумената сачувано у Архиву Србије;² извештај изложбеног одбора³ који је овде изнесен, завршна је реч у обимној преписци приређивача изложбе са српским министарством просвете. Уредно откуцан ћириличким знацима,⁴ извештај је насловљен Љубомиру Стојановићу, председнику министарског савета. Садржину сведочанства чине основне напомене о изложби и раду њених покретача, образложења приређивачких поступака и апел да се публикује алманах изложбе, коначно, опис материјалних издатака са прегледом неиспуњених новчаних обавеза. Извештај су 10. новембра 1905, тринаест месеци по затварању изложбе, потписали Михаило Валтровић, председник одбора, Милан Ђ. Николић, секретар, Симо Матавуљ, Андра Стевановић, Милоје Васић, Риста Ј. Одавић, Ђорђе Јовановић, Коста Д. Главинић, Јован Цвијић, Љубомир Нешић, Светислав Петровић, Љубомир Јовановић и Коста Ј. Јовановић. Уз овај документ приложен је „биланс прихода и расхода Прве југословенске уметничке изложбе“, завршни ра-

чун, који је 9. марта 1906. саставио Светислав Петровић, благајник изложбе. Временски размак између извештаја одбора (10. новембар 1905) и биланса (9. март 1906) објашњава се следећом могућном претпоставком. Старији документ је четири месеца чекао на свесно развучени финансијски расплет (чиме су окончане обавезе приређивача изложбе према покровитељима) јер се узалудно веровало усменим обећањима да ће се обезбедити средства за штампање алманаха.

Драгоценост извештаја одбора Прве југословенске уметничке изложбе је слојевита, а два места из његове исцрпне садржине расветљавају чињенице које су у припремању изложбе и док је она трајала, с политичким разлогом биле ускраћене широј јавности. Прво, на основу извештаја утврђује се личност која је одговорно управљала радом изложбеног одбора, и друго, у припремању изложбе југословенског карактера, која је у датим околностима на почетку XX века поверена студентској омладини, чиме је избегнут политички ризик, учествовале су и угледне личности културног, просветног и уметничког живота београдске средине.

Изложбени Одбор
Прве Југословенске Уметничке Изложбе

Господину Председнику Министарског
Савета

Господину Љубомиру Стојановићу:

Господине Председниче,

Изложбеном Одбору Прве Југословенске Уметничке Изложбе, састављеном на позив Великошколске Омладине,⁵ част је поднети Вам, Господине Председниче, овај извештај о свом раду, као и под ./. приложени биланс заједно са свима признаницама о примљеним и утрошеним сумама о приређивању Изложбе. Одбор би још много раније учинио ово што сада чини т.ј. завршио бил свој рад и поднео свој извештај са билансом, да није очекивао приређивање Алманаха,⁶ које је према решењу књижевника и уметника њему поверено на збору, одржаном 7. септембра пр. г., коме је збору присуствовао и ондашњи начелник министарства просвете г. Ловчевић, као представник истог министарства и у име њега рад збора усвојио и одобрио.

Као што је напред речено, Одбор се је конституисао на позив управе „Побратимства“⁷ односно Великошколске Омладине, која је за приређивање Изложбе имала усмено одобрење и потпуно поверење ондашње г.г. Министара: Председника и Просвете г.г. Н. Пашића и Љ. Давидовића, а као што нам је познато о томе је било речи и на министарској седници, нарочито приликом одобрења помоћи за Изложбу из прихода Класне Лутрије. За приређивање Изложбе био је стављен у изглед кредит од 10.000 динара, опет усмено, који чак није ни исцрпљен, као што ће се г. Министар уверити из биланса.

Изложба је имала бити приређена, као што је и било, иницијативом Омладине уз припомоћ наших просвећених људи, са изричитом жељом ондашње владе, да се учешће Владе, у колико га је било у материјалној помоћи, никако не види.⁸

Поред овог генералног усменог овлашћења, датог представницима Омладине пре конституисања овог Одбора, и доцније су та овлашћења понављана и пред многим од потписатих, разуме се све усмено, што је свакојако највећа грешка с обзи-

ром на неспоразум који је произишао услед необавештености о тим стварима последника Владе која је била о крунисању. На исти начин и за сваки доцнији већи корак тражен је споразум и саизвола Министра Председника или Министра Просвете, као нпр.: проглас за уметнике у коме смо примили на себе све трошкове транспорта; конкурс за споменицу и т.д.

Изложбеном Одбору част је скренути пажњу г. Министру на ту околност: да се Одбор старао да што мање ангажује државу материјално. Много више од две трећине средстава Одбор је прибавио сам својим радом. Целокупни досадашњи обрт био је преко 25.000 динара, а од државе је узето само 7.500 динара.

Једна манифестација као што је Југословенска Уметничка Изложба, један — што подвлачимо — културно-историјски моменат, који је целој прослави Стогодишњице Првог Устанка и крунисања Краља Петра дао један нарочити политички смисао и обим, што без ње не би било, — није ни мало, као текovina, скупо стао српску државу за оно мало жртава, што је учињено и за оно још мање што се има учинити, тим пре што је на друге и мање културне и мање политичке и у опште мање значајне ствари том приликом утрошено много више, а нису имале никаквог утицаја.

Сав новац којим је Одбор располагао, као што ћете видети из биланса, утрошен је. Сви већи издаци чињени су договорно, ако не у пленуму седнице, оно бар неколиких чланова који су се у том моменту нашли на окупу, јер због краткоће времена и брзине којом су се ствари развијале није било могуће вазда чекати пленарну седницу, а још и због тога што је већина чланова била заузета другим пословима, те није могла редовно присуствовати седницама. У колико је то било могуће за све издатке има оригиналних признаница, за веће без изузетка.

Од неисплаћених рачуна који се неминуовно морају исплатити остали су још ови:

1). Фердинанду Квиринију,⁹ тапетару, за декорисање соба и намештање слика (цео други спрат на Универзитету) од целокупне суме у 6000.— динара остало је још да се исплати, по облигацији коју су

издали чланови Одбора Др. Васић, Јб. Нешић и Св. Петровић динара 2000.—

2). Ристи Пичети, трговцу из Мостара, за продате ствари на Изложби динара 629.— Ова сума није исплаћена зато, што је новац добијен од продаје ствари употребљен за снимање и израду фотографија изложених уметничких дела за Алманах. Рачунајући према датој речи да ће се за Алманах добити средства, овај је новац утрошен с тим, да се одмах после издобијених средстава попуни, јер су се дела морала снимити пре него што се разашаљу натраг излагачима.

3). Конкурсом су расписане три награде у 1500 динара за израду споменице са Прве Југословенске Уметничке Изложбе. Конкурс је расписан јавно на основу решења пленарне седнице Одбора и усменог одобрења г.г. Министра, Председника и Просвете. Пројекти су израђени и награде досуђене.¹⁰

4). Израда саме медаље — споменице динара 500.— Кад се већ утроши горња сума на конкурс, а та се сума свакако мора платити у интересу угледа целе земље, онда свакојако треба жртвовати и ту малу сумицу да се ствар изведе до краја. С тога одбор моли г. Министра да ову суму изволи одобрити.

5). Г. Андри Стефановићу, професору Универзитета и г. Р. Таловићу, чиновнику Кредитне банке, позајмица код њих учињена за исплату снимака за Алманах 250.—

Што се тиче Алманаха Изложбеном Одбору част је скренути пажњу г. Министру на ово: у свима овим ранијим издацима које је Одбор чинио, држава је ангажована или не. Али у овом питању она је апсолутно ангажована и њу веже свечано обећање начелника Министарства Просвете, дато пред свима књижевницима и уметницима, да ће Министарство Просвете примити на себе материјалну страну Алманаха. Част Србије као државе ангажована је да се ова ствар приведе крају. Поред тога разлога врло је јак и тај, што би тај Алманах био трајан споменик прославе Стогодишњице Устанка, Крунисања Краља Петра и Прве Југословенске Уметничке Изложбе. Све је то прошло и остало као јед-

на велика лепа успомена, која би као и све успомене постепено избледела, а Алманах би био међутим онај вечити трајни споменик једнога значајног момента и у нашем народу и у сва четири југословенска народа. Споменик до сада јединог и правог заједничког рада од како су дошли у ове крајеве.

Надамо се да ће г. Министар усвојити ове наше разлоге и наћи средства да се ова велика манифестација заврши једним

10. новембра 1905. година
Београд

Председник
Мин. Просвете
Чланови:

Мин. Просвете
Мин. Народне
Мин. Финансија
Мин. Унутрашњих
Мин. Војске
Мин. Морнарице

Мин. Просвете
Мин. Народне
Мин. Финансија
Мин. Унутрашњих
Мин. Војске
Мин. Морнарице

Факсимил последње странице извештаја изложбеног одбора (снимио Вукашин Савић)

Signatures on the last page of the Report of the Exhibition Committee.

монументалним делом. За Алманах, по нашем предрачу, у 3.000 примерака на финој хартији са 80—100 илустрација и 40 табакса слога требало би 12—15.000 динара.

Још само једна напомена.

Упоредо са Изложбом приређен је и Конгрес Југословенске Омладине¹¹ као иницијатора Прве Југословенске Уметничке Изложбе, а у исто време бавило се је тих дана у Београду преко стотине књижевника и уметника. „Побратимство“ је било узело на себе приређивање конгреса и старање о свима гостима и омладинским и уметничким, као за стан, храну и т.д. Како су Изложба и Конгрес били у тесној вези, управо са истим циљем, — рад на културном зближењу Југословена — то је Одбор морао материјално помоћи „Побратимству“, да би могло дочекати све ове странце, којих је било преко 500, јер је

„Побратимство“ за ту сврху добило свега 2.000 динара помоћи. С тога је Одбор издао „Побратимству“ у исплаћеним рачунима тих дана 1.314.— дин.

Те рачуне прегледала је и огласила за тачне контролна комисија, односно збор „Побратимства“.

Одбор је примио на себе и да исплати ресто по рачуну Пера Гаврића, ондашњег хотелијера код Бајлонија, у суми од 1.975.— дин. за храну гостију.

Према изложеном целокупна пасива Изложбеног Одбора износи:

1). Фердинанду Квиринију	2000 дин.
2). Ристи Пичети	629 „
3). Конкурс за споменницу	1500 „
4). Израда споменице	250 „
5). Г. Андри Стефановићу и Р. Таловићу	250 „
6). Пери Гаврићу	1975 „
	<hr/>
Свега	6845 „
	<hr/>

И словом шест хиљада осам стотина четрдесет и пет динара.

Ако се г. Министар одлучи и за Алманах¹² онда је потребно поред горње суме још 12—15.000 динара.

Достављајући Вам овај свој извештај, Изложбени Одбор има част замолити Вас, господине Министре, да се не устезете учинити још ове неопходно потребне жртве ради напретка једне велике ствари која је почела тако лепо да се развија.

Сва детаљнија обавештења у погледу рада и рачуна ако Вам буду потребна Одбор је вазда готов да Вам их да.

С' одличним поштовањем
Изложбени Одбор
Прве Југословенске
Уметничке Изложбе¹³

10. новембра 1905. године
Београд

Секретар	Председник
Милан Ђ. Николић, правник	Мих. Валтровић

Ч л а н о в и:

Љуб. Нешић, правник	С. Матавуљ
Светислав Петровић	А. Стевановић
Љубомир Јовановић	Др Милоје Васић,
Коста Јов. Јовановић	доцент Универ.
	П. Ј. Одавић, проф.
	Ђ. Јовановић, вајар
	К. Д. Главинић
	Ј. Цвијић

А.С. М.П. ф. 70, п. 1. — 1906.
оригинал

БИЛАНС ПРИХОДА И РАСХОДА ПРВЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ УМЕТНИЧКЕ ИЗЛОЖБЕ

П р и х о д и	
Помоћ Министарства Просвете	2500 д.
Помоћ Класне Лутрије	3000
Помоћ Министарства Спољних Послова	2000
Помоћ Београдске Општине	1500
Помоћ Народне Банке	1000
Помоћ Београдске Задруге	500
Приход од улазница за Изложбу	5334,30
Приход од срећки Југословенске Изложбе	5025,55
Приход од продатих каталога слика	719,50
Приход од Велике Уметничке Забаве 5. окт. 904. г.	3020,25
Приход од продатих мостарских ствари	572,50
Зајам од Г. А. Стевановића, професора Универзитета	150
Зајам од Г. Р. Таловића, чиновника Кредитне Банке	100
Свега приходи	<hr/> 25422,10 д. <hr/>

Р а с х о д и	
За откупљивање слика за лутрију	3990 д.
За декорисање изложбених просторија	4000
Потрошено за рачун „Побратимства“	1314
За осигурање Изложбе од пожара	409
За рад	835,90
Трошкови око приређивања Велике Уметничке Забаве	1931,95
За Југословенски Алманах	1230,70
За израду срећака и плаката Југословенске Изложбе	2626,20
За пут члановима Изложбеног Одбора	1371,25

За експедицију слика	3047,90	свију просторија Изложбе, одржавања чистоће и услугу	450
Словеначким сликарима: за пут и живљење у Београду	991,80	Остали издаци	479,10
Хрватском делегату Г. Р. Валдецу	200	Свега расходи	25347,85
Штампање Каталога слика	750		
На штампарију	177,50		
Набавке и оправке	420,50	Приход	25422,10
За поштарину	233,05	Расход	25347,85
За чување реда на Изложби	381		74,30
На дугу	308	Благајник Југословенске Изложбе (Свет. Петровић)	
Хонорар Г. М. Николићу, секретару Изложбе	200	9. марта 1906.	
Послужитељима Велике Школе, за испражњење и попуњење		А.С. М.П. ф. 70, р. 1. — 1906.	

НАПОМЕНЕ

¹ Изложба је одржана од 5/18. септембра до 5/18. октобра 1904. у Капетан Мишином здању (некада Велика школа, данас Универзитет у Београду). Учествовало је више од стотину српских, хрватских, словеначких и бугарских уметника са око пет стотина радова. Прилике у којима је изложба приређена описали су: М. Васић, *Југословенска уметничка изложба*, Српски књижевни гласник (СКГ) XIII, Београд 1904, 107—120; М. Цар, *Послије биоградске славе (Размишљаји и утисци)*, Босанска вила 23—24, Сарајево 1904, 419—421; Ратко с Косова, *Биоградске свечаности*, Босанска вила 23—24, 1904, 421—426. Уметничка критика је темељито претресла ову ликовну манифестацију: Б. Поповић, *Прва Југословенска Уметничка Изложба*, СКГ 13, 1904, 463—471, 533—547, СКГ 14—15, 1905, 70—77, 225—232, 48—68; Н. Петровић, *Прва Југославенска Уметничка Изложба у Београду*, Дело XXXII—XXXIII, Београд 1904, 408—416; М. Шевић, *Прва југословенска уметничка изложба*, Летопис Матице српске 228, Нови Сад 1904, 136—143; J. Sever, *Prva jugoslovenska umetniška izložba v Belgradu*, Ljubljanski zvon 11—12. Ljubljana 1904, 686—692, 730—746; A. G. Matoš, *Jugoslovanska umetniška razstava*, Slovan II, Ljubljana 1903—1904, 382—384 и *Југословенска изложба*, Слободна реч, 12. и 13. септембар 1904, Београд; Б. Николајевић, *Јужнословенска уметничка изложба*, Бранково коло 39, Сремски Карловци 1904, 1226—1228; — dis — (Владислав Петковић), *Са Југословенске Уметничке Изложбе*, Самоуправа 9 и 11. октобар 1904, Београд; A. Gaber, *Prva jugoslovanska umetniška razstava*, Dom in svet XVII, Ljubljana 1904, 690—692, 754—756.

² Архивска грађа о изложби чува се у Фонду министарства просвете ф. 28, р. 215/1904; ф. 36, р. 93/1904; ф. 61, р. 2/1904; ф. 71, р. 1/1905; ф. XVII, р. 151/1906, Фонду министарства народне привреде ф. IV, р. 102/1904. и Фонду Велике школе ф. з, р. 103/1904.

³ Архив Србије, Фонд министарства просвете ф. 70, р. 1/1906.

⁴ Пет страница извештаја изложено је на листовима старијег штампарског формата (канцеларијски папир за документа 33×21 см).

⁵ Дуго скриван од јавности, пошто је такву предострожност налагао политички тренутак у којем је почетком века организована уметничка изложба југословенског карактера, састав одбора званично је објављен у писму којим су југословенски уметници позвани да учествују на изложби. Умножено у непознатом, али свакако великом тиражу, писмо је састављено на Видовдан 15/28. јуна 1904. године. Потписали су га Марко Леко, Михаило Валтровић, Јован Цвијић, Андра Стевановић, Симо Матавуљ, Стева Тодоровић, Ђорђе Јовановић, Милоје Васић, Љубомир Нешић, Љубомир Јовановић, Миљивоје Смиљанић, Милоје Јовановић, Станоје Михаиловић, Милан Ђ. Николић, Бранко Поповић, Коста Ј. Јовановић и Светислав Петровић. (Архив Србије, Фонд министарства просвете ф. 61, р. 2/1904.)

⁶ П. Поповић, *Конференција југословенских књижевника и уметника*, СКГ 13, 1904, 128—133. На овом скупу је одлучено да се публикује алманах (књижевноуметничка споменица) са литерарним прилозима југословенских писаца и репродукцијама уметничких дела са југословенске изложбе. На основу ре-

шења одбора у алманаху је требало да буде 82 репродукције уметничких дела: Б. Вукановић, У пољу, Зима, Ђ. Јовановић, Црногорац на стражи, Велика Србија, Карађорђе и Краљ Петар, Ђ. Крстић, Пад Сталаћа, Триптихон, Ј. Даниловић, Идила код железнице, У атељеу, М. Мураг, Пролеће, Дафнис и Хлое, П. Јовановић, Женидба цара Душана са Александром сестром бугарског цара, Око јуслара, П. Вучетић, Њ. В. Краљ Петар I, Акт, П. Убавкић, Вук Караџић, Циганка, Р. Вукановић, Дахије, Портре, С. Роксандић, Роб, С. Тодоровић, Портре, У. Предић, Мали филозоф, А. Вјешин, Повратак с пазара, Разбојници, А. Божинов, Иродијаднина кћи, Трио, А. Митов, Граф Игњатијевић с госпођом и свитом на Шипчанском врху, В. Михаилов, Предео из Владаја, И. Ангелов, Бог дао, Бог узео, Праље, Брање ружа, И. Мрквичка, Портре Њ. В. Пр. Симеона, владике Варнско-Преславског, Портре Г. Ст. Заимова, Из скоре прошлости, М. Васиљев, Биста Њ. Ц. В. Кнеза Бугарског, Н. Михаилов, Моја породица, Меланхолија, О. Хорејши, После 25 година на Шипци, И. Морозов, Предео, П. Клисуров, Весела ученица, С. Иванов, Св. Богородица, Х. Тачев, Пројект прозора, Б. Чикош, Pieta, Надахнуће психе, Б. Шеноа, Летње вече на Сави, В. Буковац, Портре банског саветника Др. Иве Малина, Е. Видовић, Спљетска лука, З. Прерадовић, Дворац, И. Мештровић, На гробу мртвих идеала, И. Тишов, Славонска идила, Ј. Бауер, Звезда на ноћ, Ј. Бужан, Портре Ивана Трнског, К. Црнчић, Јутро на Јадранском мору, О. Ивковић, На Кордуну, Р. Ауер, Пријатељице, Р. Франгеш Михановић, Св. Доминик, Благовести, Р. Валдец, Бискуп Штросмајер, Њ. В. Краљ Петар I, Т. Кризман, Зима, Ф. Ковачевић, У загишју, Ц. Медовић, Прстеновање св. Катарине, А. Ажбе, Портре црквиње, А. Гвајц, Костањевачки пут, Г. Бирола, Црква на брегу, И. Вавпотич, Савест, И. Грохар, На паши, Пролеће, Ј. Ајлец, Млади Фаун, Ј. Герм, Молтва, М. Гаспари, Радост, М. Стернен, После кише, М. Јама, Селјак, Југарње сунце, Р. Јакопич, Усамњене стазе, Под брегама, На брегу, Ф. Весел, Милосрђе, Жена из Крањске, Бајке, Х. Шантел, У подруму, Х. Смрекар, Католички младенци. В.: Уметничке репродукције у Југословенском Алманаху, СКГ 13, 316—317.

⁷ О Побратимству види: Ј. Милићевић, А. Митровић, М. Дамјановић, Студенти Филозофског факултета 1863—1963, у споменици Сто година Филозофског факултета, Београд 1963, 703—813.

⁸ О дискретном учешћу српске владе у припремању југословенске уметничке изложбе говоре документ у Фонду министарства народне привреде ф. IV, р. 102/1904. и М. Васић, Југословенска уметничка изложба, СКГ 13, 1904, 108—109.

⁹ З. Јанц, Огласи у старој српској штампи 1834—1915, Београд 1978, 34 (каталог изложбе Музеја примењене уметности).

¹⁰ Прву награду добио је Роберт Франгеш Михановић, другу Светослав Перуци, трећу Ђорђе Јовановић. В.: О резултату конкурса за медаљу, Нова искра 12, Београд 1904, 378.

¹¹ Ј. Скерлић, Омладински конгреси, СКГ 13, 1904, 123—128.

¹² Нажалост, алманах никада није штампан.

¹³ Поредећи имена потписника званичног извештаја са првобитним саставом одбора из Видовданског писма, уочавају се извесне промене. Из старијег састава у млађем нема имена Марка Лека, Стеве Тодоровића, Миливоја Смиљанића, Милоја Јовановића, Станоја Михаиловића и Бранка Поповића. Нова имена у одбору су Риста Одавић и Коста Главинић. У одсуству података који би одређеније објаснили узроке персоналних промена у одбору, остају претпоставке које се, углавном своде на објективне околности и субјективне разлоге за изостанак. У тежишту званичног извештаја, поред његовог састава који је из политичких разлога био префуткиван, лежи драгоцен податак на основу којег се утврђује личност председника изложбеног одбора Прве југословенске уметничке изложбе. Валтровићеву улогу у раду одбора потврђује и срећка за изложбену лутрију. В.: Д. Тошић, Плакат и срећка I југословенске уметничке изложбе, Зборник за ликовне уметности Матице српске 12, Нови Сад 1976, 295—305.

REPORT OF THE EXHIBITION COMMITTEE OF THE FIRST YUGOSLAV ART
EXHIBITION

Dragutin Tošić

A host of documents has been preserved in the Archives of Serbia from which we learn the circumstances in which the First Yugoslav Art Exhibition was held in Belgrade in 1904. The motive for writing this contribution is an official report of the exhibition committee, the final document concerning an extensive correspondence exchanged between the organizers of the exhibition and the Serbian Ministry of Education, sponsor of this art manifestation. Addressed to Ljubomir Stojanović, the president of the ministerial council, the report incorporates basic notes on the exhibition and work of its organizers, explanations given for individual actions and appeal for an almanac of the exhibition to be published and finally the data on the expenses with a list of unsettled financial obligations. The report was signed on November 10, 1905 by Mihailo Valtrović, president of the committee, Milan Đ. Nikolić, secretary, Simo Matavulj, Andra Stevanović,

Miloje Vasić, Rista Odavić, Đorđe Jovanović, Kosta Glavinić, Jovan Cvijić, Ljubomir Nešić, Svetislav Petrović, Ljubomir Jovanović and Kosta Jovanović. To the report was enclosed the balance of the revenue and expenditure of the First Yugoslav Art Exhibition.

This report of the committee of the First Yugoslav Art Exhibition is in many ways worthy and two places in its contents reliably shed light on the facts which, in the course of preparations for the exhibition and during the exhibition itself, were inaccessible to broader public of political reasons. First, in the report we see that a person was nominated who responsibly presided over the exhibition committee and second, in the preparations for the exhibition of Yugoslav character — officially entrusted to the students, so that the political risk might be as little as possible — prominent persons of cultural and educational circles of Belgrade also participated.

